

Lwów, UKRAINA

Igor Vasylyshyn

Нові видання богослужбових книг першої половини ХХ століття у Греко-Католицькій церкві як плід літургійної реформи.

Еволюція видань від початку століття (1905 р.)
і аж до 1940-х рр. ХХ століття

Вступ

Літургійні видання греко-католицької церкви, починаючи з перших книг, що побачили світ незабаром після Берестейської унії 1596 р., тобто з початку XVII ст. та протягом XVIII–XIX ст., були унікальними і водночас досить-таки різноманітними. Незважаючи на спорідненість із виданнями інших церков візантійського обряду, ці видання демонстрували як свої власні особливості, так і віддзеркалення тих процесів, які впливали на хід історії церкви та на розуміння богослужіння.

Наприкінці XIX – на початку XX століття після Львівського Собору (синоду) 1891 р. з'являються нові видання. Перш за все це – *Октоїх* (1896 р.), *Служебник* (1905 р.), *Псалтир* (1901 р.), *Тріоді Постова та Квітна* (1906–1907 рр.), а згодом – *Требник* (1926 р.) та ін.

Прикрим є факт, що у східних католицьких церквах, зокрема в УГКЦ, досі бракує багатьох новіших літургійних видань з необхідними для богослужінь текстами (міней, тріодей, основних текстів октоїха та ін.). Рим дає «мовчазну згоду» на вживання цих книг, виданих православними церквами, для доповнення до часослова та ін. книг, «їхніми» виданнями: міней, тріодей та ін¹. Зараз ведеться праця для перевидання церковнослов'янських текстів міней, тріодей та ін. більш як столітньої давності, а також і перевидання та переоформлення сучасних текстів.

У цій доповіді коротко розглянуто еволюцію греко-католицького служебника протягом першої половини XX ст. Це повинно б мати практичне значення для нас, тому що від видання останнього церковнослов'янського Літургікона у 1940-х рр. і донині практично не було такої ваги реформ, які ми бачимо протягом I половини XX століття, а всі решта літургійні зміни щодо приписів, не мали такого значення (та й відбувалися вони зрештою вже не стільки у церковнослов'янських текстах, скільки у перекладах: українському, англійському, французькому та ін.). Стосувалися вони передовсім наступних скорочень: можливості пропущення другого антифону у св. Літургії, дозволу на пропущення ектенії та молитви за оглашених, можливого пропущення однієї із просительних (прохальних) ектеній, а також інших подібних незначних доповнень включно з деякими неписаними звичаями та місцевими традиціями. У той час як сьогодні, у XXI столітті, частина греко-католицького духовенства, а також прихильники т. зв. «лефевристського» руху і т.п. посиляються на приписи дореформених служебників, важливо дослідити яким чином власне проходили реформи у першій половині XX століття, і що власне стало її результатом.

Книгою, яка найбільше зазнавала змін і реформ, поза всяким сумнівом, був служебник, тому що зміни протягом століть в уніатській церкві головним чином стосувалися євхаристійних літургій: св. Іоанна Златоуста, св. Василя Великого та Раніше Освячених Дарів. Багато

¹ Інструкції літургійних приписів ККЦ, Рим-Львів 1996.

менше ці зміни стосувалися структур Вечерні чи Утрени. Хоча певні зміни були і в требниках, і в календарі («місяцеслові»), і в інших місцях. Однак, наприклад, така книга як *Октоїх* практично не зазнала не тільки латинських впливів, але й ніяких інших видозмін. Водночас, варто зауважити, що без «Уставу богослужінь», виданого у Римі у 1944 році, часом також важко зорієнтуватися у відправах, через те, що у багатьох нюансах та у різноманітності рубрик часто відсутні чіткі приписи. (див. *Ordo celebrationis*, Roma 1944).

У цій короткій доповіді практично неможливо торкнутися усіх аспектів розвитку літургійних видань як результатів реформи, тому треба мабуть виділити найосновніші, зокрема ті, які стосуються власне цих змін.

Перш за все треба сказати, що саму подію Берестейської Унії 1596 р. навряд чи можна назвати реформою у літургійному питанні, бо самі тексти параграфів – умов про збереження літургійних обрядів і відправ включно з календарем та пасхалією чітко вказані у артикулах Унії, які однозначно забороняють міняти щось істотне у богослужіннях. Важливо згадати про те, що перші «унійні» видання (як напр. *Служебник*, виданий у Вильні у 1617 р.) практично без змін подають основні тексти святих літургій та інших богослужбових відправ.

Щойно Замойський Синод 1720 р., який вважається таким, що начебто реформував богослужіння, офіційно затверджує деякі зміни. Незначні зміни бачимо також і у пропозиціях попередніх синодів та зокрема Василянських конгрегацій². Напередодні синоду у Замості на-зріває проблема обрядового хаосу, а тому й виникає потреба узгодити рубрики богослужінь.

Багато змін часто входять спонтанно у богослужбові практики аж до початку XX століття, і навіть протягом цього століття. Деякі з них фіксуються у друкованих текстах.

Результатами кожної реформи є літургійні друковані видання, які містять нові тексти та рубрики, часто спричиняючи цими нововведен-

² М. Соловій подає інформацію про конгрегації: 7-му з 1650 р. (у Вильні), 14-ту з 1661 р. (у Жировицях), 16-ту з 1666 року у Бересті (с. 81), 17-ту у Вильні 1667 р. (с. 82), де він підкреслює, що начебто на цих зібраннях вимагали від духовенства строго притримуватися Східного обряду та вживати *Служебник* 1617 р. з друкарні Мамонича. Однак, деякі зміни визрівали саме на таких ко-нгрегаціях (*там само*).

нями незадоволення з боку консервативних кіл. Літургійні тексти відображають не тільки епоху, але також і *lex credendi* – *lex orandi* свого часу.

У цій доповіді розглянуто як приклад еволюцію видань книги служебник: від 1905 р. до 1942 р. і фактори, які відіграли чи не найважливішу роль у цій «реформі»³.

Практично від 1942 р. і донині у нас не було офіційного видання церковнослов'янського служебника, як також і часослова (за винятком хіба що популярного василіанського молитвослова⁴).

Служебник 1905 р.

Це видання є результатом постанов Львівського Собору 1891 р., воно створене на зразок римських *Missaleplenum*, що раніше не було характерним для візантійської традиції.

Тут бачимо з одного боку достатньо сильний вплив римського обряду, з іншого – певний синтез місцевих західноукраїнських традицій. Безперечно, що це видання, як уже сказано, з одного боку є втіленням постанов Львівського синоду 1891 р. (особливо 5 параграфу та тих приписів, які містяться в додатку), а з іншого – воно є продовженням традиції попередніх «уніатських» видань. У цьому Служебнику ми зустрічаємо багато цікавих рубрик, серед яких, мабуть, найцікавішими є наступні:

- рубрики на читану Службу Божу (с. 320)⁵;
- переставлення обряду умивання рук священика і диякона на місце перед облачення (с. 274);
- рубрики на цілування парамана (наплічника) з молитвою – уривком із пророцтва Ісаї (с. 274);
- припис про можливість відправляти св. Літургію на самому лише агні, якщо немає часточок (с. 275);
- водночас, незважаючи на все вищезгадане і тим подібне, також:
- відсутність поминання папи у мирній ектенії (с. 281; 323);
- поминання папи без означення «нашого»;

³ Еволюцію змін інших видань варто би розглянути окремо. Наприклад, *Требник*, виданий у Римі у п'яти томах у 1945–53 рр. заслуговує на окреме дослідження

⁴ *Молитвослов*, Рим–Торонто 1990.

⁵ Ці рубрики існували вже і попередніх виданнях.

- додаток прошень за померлих у разі потреби (с. 281);
- абсурдні рубрики – тексти молитов 1–го, 2–го та 3–го антифонів після виголосів (сс. 282; 283; 284); (сс. 323; 324; 326), це зрештою знаходилося вже і в деяких попередніх стародруках;
- рубрика про поклін на *Єдинородний Сину* (с. 283; 325) і на *Вірую* (с. 300; 342) при словах «воплотитися» і «воплотившагося»;
- ілюстрації-картинки, на яких показано спосіб тримання рук (пальцями до пальців), що було новизною, досі нечуваною у візантійському обряді, незважаючи на те, що такий спосіб тримання рук – це дуже природній жест як вияв пошани (особливо прийнятий серед жителів країн Далекого Сходу)⁶, а також ілюстративне зображення у певних моментах як тримати розпростерті руки на словах *Бо Ти святий еси, Боже наш* перед Трисвятим (с. 286; 328); на молитві *Ніхто не достойний* за себе самого під час Херувимської пісні (с. 293; 334); на *Вгору піднесімо серця* (с. 301; 343); та на початок молитви *Достойно і праведно* (там само; там само); на *З цими блаженними силами* (с. 302; 345); на *Поминаюче убо сію спасительную заповідь* (с. 304); на словах анафори *За святого Іоанна пророка Предтечі і Хрестителя* (с. 306); і після поминання імен померлих (там само); на *Отче наш* (с. 310); на молитві *Зглянься, Господи Ісусе Христе, Боже наш* (с. 311);
- незважаючи на це все, слово православний міститься практично всюди, де воно раніше існувало (на проскомидії, на ектеніях, на великому вході, у анафорі)⁷;

⁶ Див. Службник 1905: На молитві Царю небесний (с. 279; ВВ – с. 321) (сс. 282; 283; 284; ВВ сс. 323; 324; 326 – на молитвах антифонів і Малого Входу); на молитві Трисвятого (с. 285; 327); на молитві перед Євангелієм (287); на молитві за оглашених (с. 291); на молитвах вірних (с. 292 та 293), на молитві за чесні дари після Великого входу (с. 298). На *Благодарім Господа* (с. 291); під час поминань анафори за померлих та на *Найперше пом'яни* (с. 306-307; 356); під час молитви перед св. причастям *Тобі вручаємо життя наше... та Боже наш, Боже щоб спасти...* (с. 308; 358); після *Отче наш* (с. 310) тільки у св. Іоанна Златоуста; на молитві *Дякуємо Тобі, Царю невидимий* (с. 310; 360); на молитві після причастя *Благодаримо Тебе, Владико* (с. 315; 365) та на заамвонній молитві тільки у св. Іоанна Златоуста (с. 316).

⁷ Більше того. Після відпусту на с. 318 у молитві, яку священник читає тихо, і яка містить багаторіччя ієрархії. Бачимо наступний текст: «Іхже святими молитвами утвер-

- діалог між священником та дияконом неправильно переставлений місцями, тобто тут мається на увазі, що слова Архангела Гавриїла до Богородиці *Дух Святий найде на тебе...* повинні бути звернені дияконом до ієрея, а не навпаки (с. 297; 338);
- як і в більшості інших видань після унії, звичайно, тут є додаток «і Сина» у Символі Віри (с. 300; 342);
- зустрічаємо припис про «воздвиження воздуха», тобто трикратний хрестоподібний рух покрівцем після Символу віри зі словами *Святий Боже...* (с. 300; 342);
- приписи піднесення дискаса та потрійного благословення хліба рукою (с. 303; 348), а також і св. чаші (на Літургії св. Василя – тричі) перед словами установаження (с. 303; 349);
- самі слова установаження *це єсть тіло моє* і *це єсть кров моя* виділені спеціальним шрифтом як форма таїнства, (с. 303; сс. 348–349);
- приписи поклонитися низько як після виголошення слів установаження, так і після *Твоє від твоїх*, а також після слів *Перетворивши Духом Твоїм Святим*. До речі, тут немає дияконських слів *Амінь* після виголошення та ознаменування хліба, чаші та обох посудин.
- у тексті Літургії св. Василя Великого після слів *Пролиною за життя світу* бачимо додаток слів, нерозсудливо вирваних із тексту анафори св. Іоанна Златоуста: *Перетворивши Духом Твоїм Святим...* (с. 350–351);
- звичайно, згідно з рішеннями попередніх синодів, тут відсутні приписи про вживання губки і теплої;
- є припис благословення святою чашею, (а не рукою), на словах *Спаси Боже людей твоїх* (с. 314);

ди, Боже, віру християнську, многая літа святішому вселенському Архієрею *Ім'я Папі* римському благовірному імператорові нашому *ім'я*; преосвященного архієпископа нашого митрополита кир *ім'я*, боголюбивого єпископа нашого *ім'я*, весь чин священницький і чернечий, всіх отців і братію нашу і вся православния християни: Господи помилуй, Господи помилуй, Господи спаси. Пресвята Богородице, помагай всім православним християнам і спаси нас». Також згідно з розповідями старожилів у Галичині у багатьох храмах після відпусту святої Літургії люди співали голосно: «Пресвята Богородице, помагай всім православним християнам і спаси нас».

- на Літургії Раніше Освячених Дарів є припис оставити (тобто ігнорувати) звичай «насичення» агнів (с. 370);
- на Літургії Раніше Освячених Дарів у приписах великого входу є припис – просто обійти престол зі святими Дарами, без попереднього перенесення їх на проскомидійник, а згодом знову на престол (с. 371), нібито через те, щоб освяченого агнця не з'їла миша на проскомидійнику;
- тут також є припис дзвонити дзвіночками для тих, які прислуговують (с. 371);

Важливі додатки:

- тексти ранішніх та вечірніх молитов, які священики читають «тихим» голосом: на вечірні (8) і на утрєні (11);
- частини Північної (Полунощниці) для священика;
- пасхальні таблиці та пояснення до них;
- тексти додаткових прошень до ектеній та ще багато інших важливих коментарів, як наприклад:
- пояснення «про причащення мирян» (с. 319), де приписано перед читанням молитви «Вірую, Господи, і сповідаю...» та після неї промовляти слова «В ім'я Отця і Сина і Св. Духа. Амінь» (один раз) роблячи хресне знамення, а також хорові співати причасний *Тіло Христове прийміть, джерела безсмертного споживіть*, повторюючи його доти, аж доки всі не причастяться»; вкінці ж обряду причащення співати тричі *Алілуя*.

Це лише деякі основні рубрики, які ілюструють особливості цього видання.

Служебник, що був виданий у Львові у 1930 рр.⁸

У виданні 1930 р. міститься текст лише однієї Літургії – св. Іоанна Златоуста, на відміну від Служебника 1905 р., в якому є тексти усіх

⁸ Тут неможливо не згадати також церковнослов'янський текст св. Літургії, який побачив світ у 1906-му та у 1927-му рр. у Жовкві біля Львова і був виданий отцями василіанами. У цьому виданні було не тільки еліміноване слово «православний», але також і в деяких місцях його замінено словом «католицький» (див. Galadza, с. 329). Більшість змін відбувалося у біє латинізації.

трьох літургій: св. Іоанна Златоуста, св. Василя Великого і Раніше Освячених Дарів. Служебник 1930 р. виник як компромісний між різними партіями, що існували тоді серед греко-католицького духовенства⁹. Це видання мало дозвіл до друку, його підписали практично усі греко-католицькі єпископи. Звичайно, першим підписав митрополит Андрей Шептицький (Львів), а також владика Григорій Хомишин (Станіславів), Діонісій Няряді (Крижевці), Йосафат Коциловський (Перемишль), Костянтин Богачевський (Філадельфія); Петро Гебей (Мукачів), Павло Гойдич (Пряшів), Григорій Лакота (Перемишль); Василь Ладика (Канада), єпископ помічник Іван Бучко (Львів).

Філологічні особливості цього видання повинні би ще вивчатися. Воно характерне тим, що редактор його тексту, священник Спиридон Кархут, намагався виправити ці тексти, наблизивши їх якомога до особливостей українського варіанту церковнослов'янської мови¹⁰ (див.);

Які особливості? Тут бачимо:

- припис «стриматися від півночі аж до священнодійства зовсім від усякої їжі та пиття...» (арк. 25);
- рубрика «маючи руки складені на грудях» (*там само*);
- рубрика про цілування наплічника з цитатою із пророцтва Ісаї (арк. 26);
- цитата на одягнення набедренника (*там само*);
- рубрика благословляти кожну з деталей облачення (*там само*);
- умивання рук тут йде вже після облачення у ризи як і повинно бути (арк. 26–26 зворот);
- рубрика про «агніці засушені, якщо немає просфори» (арк. 26 зворот);
- припис вливати вино і воду до чаші окремо, а не разом (арк. 27);

⁹ Так вважають через те, що попередній Служебник, виданий у Львові 1929 року, не міг бути прийнятий частиною єпископату через його рубрики, які начебто занадто «очищували» обряд, наближаючи його до православного сходу. Насправді, у порівнянні з виданням 1905 року, тут були всього лише незначні зміни. Натомість, у порівнянні з василіанським Служебником 1927 року, зміни були дещо більш значними. (Galadza, сс. 331–332). Єпископські конференції 1920-х і 30-х рр. часто зосереджувалися на обговоренні літургійних змін.

¹⁰ Galadza, сс. 416–419.

- пропущені слова «чесних небесних сил безплотних» (*там само*), які були у деяких попередніх текстах, але які відсутні у виданні 1905 р.;
- скорочення молитви-псалма при покриванні дискаса до одного вірша «Господь царює...» як це є у греків (арк. 28);
- кадіння предложення (хліба і вина) тричі при діалозі з дияконом (*там само*);
- якщо служить архієрей – припис закінчення відправи проскомидії щойно перед великим входом (арк. 28 зворот);
- на початку Літургії св. Іоанна Златоуста зображення-картинка рук, які складені вже інакшим способом – навхрест, а не фалангами пальців досередини, як це було у попередньому служебнику, а у тексті діалогу священика з дияконом той говорить йому: *Да ісправит Господь стопи твоя на всякое діло благо* (арк. 29–29 зворот);
- відсутність поминання папи у мирній ектенії (арк. 30);
- та ж сама помилка, що й у попередніх виданнях: молитви знову стоять після виголосів – на антифонах; (арк. 30 зворот; арк. 31; арк. 32) Тут подано тексти паралельно як повсякденних так і недільних (пасхальних) антифонів (*там само*);
- припис, щоб зробити поклін на слово *вплотитися* на *Єдинородний Сину* (арк. 31 – 31 зворот);
- перед читанням Євангелія *Премудрість прости* без слів *Мир всім*, але відразу – *від (ім'я) святого Євангелія читання*;
- на великому вході поминання – *всіх нас* (пропущено слово *православних*), нібито орієнтуючись на грецькі книги (арк. 38 зворот, арк. 39);
- діалог священика та диякона далі неправильно переставлений місцями, як і в попередньому джерелі (арк. 39, зворот, арк. 40);
- є додаток «і Сина» до *Вірую*, зате тут вже немає припису хрестоподібного «воздвиження» великого покрівця (воздуху) після закінчення Символу віри зі словами трисвятого, а лише рубрика скласти його та поцілувавши покласти праворуч себе біля ілітона (арк. 42);
- залишилось без змін потрібне благословення хліба перед словами установа (арк. 43, зворот), «...благословив, освятив, переломив...», зате самі слова установа вже не виділені особливим шрифтом, так як у попередніх книгах (арк. 44);

- також молитва після відпусту про яку йшла мова при описі Службника 1905 року, містить замість вислову «християнську віру» – «віру католицьку».

Як підсумок можна сказати, що видання Службника 1930 р. – це до певної міри серйозна спроба реформи; тут вже не зустрічаємо більшості латинізмів попередніх видань, а також бачимо зміну філологічних особливостей.

Службник Римський 1942 р.

Основним автором-редактором чи радше упорядником цього видання вважається священник Кирило Королевський (він же Жан-Франсуа Шарон), який був за словами кардинала Тіссерана «душею» римської літургійної комісії» (с. 415); У цьому Службнику 1942 р. з'являється багато нових змін. Як цікавий приклад мабуть можна навести – це чи не вперше (якщо не враховувати василіанський текст від 1927 р.) в історії уніатських видань поминання папи у мирній ектенії, та ще й виділене в окреме прошення від іншої ієрархії і з прикметником *нашого*. На думку о. Петра ґаладзи це варто вважати результатом впливів ультрамонтанізму)¹¹. Незважаючи на це, на загал це видання вважається таким, що навпаки демонструє тенденцію наближення до видань православного сходу. Зокрема, такі приписи як відчинення та зачинення св. дверей (на III антифоні, перед великим входом

¹¹ Див. Galadza, *The Theology*, с. 415; тут він також зауважує власне про те, що у цих римських виданнях поминання папи виокремлено від прохань за іншу ієрархію, чого не було ані у попередніх виданнях, ані навіть у василіанських виданнях св. Літургії у Жовкві у 1906 та у 1927 рр., і в яких вперше бачимо поминання папи у Мирній ектенії, не мають такого відділення (сепарації) римського архієрея від інших єпископів. Так що виступи (слова) Королевського проти уніатизму якраз тут розходяться з ділами, тобто виглядає, що він поверхово судив про багато проблем, а зокрема про проблеми уніатства. (Це саме можна сказати і про часослов, де на літїї прохання за вселенського архієрея відокремлене від прохань за решту єпископів та ін.; однак, у потрійній ектенії на відміну від Службника 1905 р. прохання за римського архієрея об'єднане з проханням за інших ієрархів).

і т.д.), рубрика про вживання губки і теплоти¹² тощо. Додаток «і Сина» у Символі Віри тут поміщено у квадратні дужки; а вкінці книги є пояснення про те, що рубрики чи тексти в дужках виносяться на розгляд місцевого єпископа.

Тут бачимо також відновлення древніших звичаїв, що можна трактувати як серйозний крок до джерел. На проскомидії знову з'являється поминання «чесних небесних сил безплотних» (с. 177), молитви антифонів і виголоси після них упорядковані правильно, а діалог священика з дияконом також приведений у норму (с. 234–235). Можна стверджувати, що тут практично відсутня латинізація, особливо якщо порівнювати попередні служебники. Як наприклад, тут відсутній зайвий припис потрійного благословення священиком хліба перед словами установлення; у тексті анафори взагалі немає тексту тропаря третього часу (навіть у дужках, як це нині спостерігаємо в найновіших російських православних служебниках), а в тексті Літургії св. Василя Великого немає ані приписів подвійного благословення чаші, ані зайвих для неї слів, запозичених із служби святого Іоанна Золотоустого: *Перетворивши Духом Твоїм Святим* (с. 366). Все це свідчить про уподібнення Служебника до сучасних виправлених грецьких текстів.

Тут також взагалі немає картинок-зображень рук священика (однак, є малюнок чаші і дискоса з розкладеними на ньому агнцем і часточками – на проскомидії). Взагалі багато непотрібних і невластивих додатків виправлено, загалом змінено на краще.

Однак, тут у порівнянні з попередніми служебниками відсутні багато текстів. Немає ані антифонів, ані тропарів, ані текстів читань. Це, хоча на перший погляд і непрактично, однак, все одно, воно вважається правильним, оскільки всі змінні і додаткові частини богослужіння повинні би міститися в інших літургійних книгах, таких як Апостол, Євангеліє, Мінея, Тріодь та ін. Оскільки літургія – це спільна справа, то й кожен, хто бере в ній участь, мусить виконувати свою функцію при відправі і читати тексти зі своїх книг. На відміну від неправильного

¹² Незважаючи на те, що згадки про губку і теплоту поміщені у квадратні дужки, позитивним є сам факт, що нарешті все-таки вони з'явилися, вперше за більше ніж 200 років.

розуміння, що начебто Службу Божу править лише священик, і всі тексти відправи він може читати сам, а отже – нібито якнайбільше з них треба помістити в одній книзі.

Що найважливіше можна б сказати про видання 1940-х рр.?

Ця реформа певною мірою випередила навіть літургійні зміни у західній церкві, які увійшли в дію щойно після II Ватиканського Собору та реформ папи Павла VI. Українські греко-католики у передвоєнні часи переживали дуже сильне назрівання літургійних проблем, обрядового хаосу та літургійної кризи. Хоча, подібна криза спостерігалася і в інших церквах як на Сході, так і на Заході.

Без вивчення ситуації, яка була того часу в Галичині, без аналізу послань Митрополита Андрея Шептицького важко зрозуміти усі колосальні зусилля для приведення обрядів у порядок із пам'яткою про їхній екуменічний вимір.

Святоюрський ієрарх сказав, коли появився *Устав богослужінь* у Римі 1944 року: «Нині відпускаєш, раба Твого, Владико!»! Він нарешті побачив ці нові видання, на які так довго чекав. Невдовзі у листопаді того ж року він відійшов у вічність.

Мелетій Соловій зазначає, що обрядова реформа не виникла на порожньому місці, але їй передували дискусії, часом гострі, різні самовільні спроби реформ, а також кілька конференцій українського єпископату Галичини, а саме: у 1927, у 1929 та у 1930 рр. (див. Соловій, *Божественна Літургія*, сс. 100–101).

Варто зазначити, що римські видання на відміну від попередніх були офіційними виданнями для східних католиків українського (руського) обряду. Дотеперішні видання з'явилися з ініціативи приватних видавців. Наприклад, відомий *Типик* о. Дольницького не містить офіційної апробати єпископа, крім того вказано, що його видано коштом автора («иждивением сочинителя»). Інші видання, хоча й мали на собі апробату єпископів і навіть митрополитів, все-ж-таки не мали статусу видань, що появилися у Римі, і які досі вважаються «урядовими». Цю думку розвиває автор М. Соловій (*там само*, с. 103 і далі сс. 104–106).

«Ближчі досліді над зразками римського видання виказують, що воно йде за кращими грецькими зразками, на яких ґрунтувався вже грецький Євхологій Венедикта XIV з 1754 р.» (*там само*, сс. 105). Він (Соловій) притримується тієї думки, що це видання звільнилося як від московських зразків, так само і від багатьох латинізмів (*там само*), а перед тим стверджує, що власне це демонструє окремішність українського обряду від обряду російського (синодального), про що й свідчать дві редакції: *vulgata* і *ruthena*.

Стосовно офіційних літургійних видань, то варто зауважити, що при їх компонуванні потрібно дотримуватися певних норм, якщо хочуть, щоб їх визнали як «урядові» і загальноприйняті.

Нині вже практично більше ніж півстоліття від виходу цих видань, коли стало відомими багато нових історичних речей, коли помінялося багато чого, не тільки у відносинах церков, у еkleзіології, у підходах до багатьох літургійних проблем, тому варто би переглянути багато приписів і перевидати ці служебники та інші літургійні книги.

Служебник такого малого формату, як цей 1942 року, міг би сміло служити також і як т. зв. дияконник, тобто книга малого формату, яку у православних храмах вживають диякони, зокрема тоді, коли вони звершують службу, співаючи ектенії або інші молитви під час відправ.

Хоча в Галичині існували 2 «табори» греко-католицького духовенства, поділені поглядами щодо обрядових питань, а саме: прихильники латинізації та «восточники» – прихильники сходу. Однак, однозначно важко судити про ці справи. Королевський вважає, що єпископ Хомишин, хоча й був прихильником гібридизації обряду, але водночас був дуже слухняним церковним властям. І тому о. Кирило пропонував зобов'язати його мовчати про ці справи.

Якщо перед II Ватиканським Собором у еkleзіології панував конфесійний ексклюзивізм, і питання стояло не стільки про об'єднання церков, скільки про повернення «схизматиків» (православних), то нині, питання стоїть зовсім інакше.

Нові виклики, які сьогодні стоять перед східними католиками, це не тільки сумлінне дотримання своїх обрядів, але це також обрядовий розвиток, і діалог в обрядових питаннях із іншими церквами-сестрами, і певне приведення обрядів до спільних рис, свідомо уникаючи штучної уніфікації. Час вимагає здійснення новітніх реформ.

Митрополит Шептицький написав послання стосовно літургійних питань, особливо тих, які стосуються питань нового Служебника 1942 року. Тут власне виявилася пасторальна розсудливість ієрарха, який старався виправити всі обряди сумлінно, і таким чином, щоб не було закидів із різних сторін.

Стосовно філологічних проблем у нових виданнях, то власне їх часто звинувачують у промосковській лінії, тому що деякі церковнослов'янські вислови, слова і терміни тут власне застосовані без урахування українських особливостей та слів і висловів, попередньо виправлених у текстах Спиридона Кархута. Тому треба зважати на це, але водночас дослідити і виправити як рубрики так і слова чи вислови, які є протиріччям із справжніми церковнослов'янськими українськими текстами.

Висновок

Прекрасним прикладом повернення до джерел та результатом своєрідної літургійної реформи стали нові друковані видання, які, незважаючи на недоліки, заслуговують високої оцінки. Звичайно, ми тут бачимо еволюцію: від примітивного мавпування чужих традицій та зацикленості на локальних звичаях і вузькості світогляду – до джерел і відкритості. Це зайвий раз свідчить про те, що будь-яка спроба реформи без старанного вивчення історичного та богословського контексту – приречена. Українські греко-католики на жаль на грані століть ХІХ–ХХ, не змогли самостійно вийти із обрядової полеміки та суперечностей, а через те іноземець, французький священник Кирило Королевський, повинен був їх помирити і привести до компромісу. Через ці непорозуміння обрядові справи мусіли бути розв'язані «зверху» – з Риму. Звичайно, що нині, з ретроспективи, видно помилки, якими рясніє серія літургійних видань 40-х рр. минулого століття. Однак, ці книги водночас є свідченням титанічної праці та неабиякої зацікавленості і прагнення до реформ богослужіння як духовенства на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким, так й зрештою й мирянами УГКЦ. Нині, більше ніж півстоліття опісля, східні католики стоять перед новими викликами. Тому з реформ, які відбулися тоді, слід винести досвід, щоб можна було зробити належні висновки і знову не повторювати тих самих помилок.

Streszczenie

Nowe księgi liturgiczne jako owoc reformy liturgicznej w Ukraińskim Kościele Greckokatolickim w I połowie XX wieku

Autor przedstawia rozwój ksiąg liturgicznych w I połowie ubiegłego wieku jako owoc reformy liturgii. Artykuł szczegółowo opisuje trzy najważniejsze księgi – liturgikony (wschodnie mszały) wydrukowane we Lwowie w latach 1905 i 1930 oraz Służebnik rzymski z 1942 roku. Przy każdej księdze podano tło i przyczyny wprowadzonych zmian liturgicznych. Ostatnia rzymska edycja liturgikonu została przygotowana w oparciu o badania źródeł antycznych, dokonane w latach 40. XX wieku przez Rzymską Komisję Liturgiczną, której przewodniczył o. Korolewsky (Francois Sharon). Starał się on pogodzić dwie grupy ukraińskich katolików: prowschodnią i prozachodnią. Rzymskie wydania ksiąg liturgicznych mają charakter ksiąg oficjalnych dla Katolickich Kościołów Wschodnich. Pokazują one oryginalność ukraińskiej wersji obrządku bizantyjskiego, która różni się od wersji greckiej, rosyjskiej i innych. Jednak po ponad 50 latach księgi wymagają rewizji i poprawy według nowych, współczesnych rozwiązań w naukach teologicznych i liturgicznych.

(tłumaczenie: Przemysław Nowakowski CM)

